

SÚ ĽUDIA PRIDRŽIAVAJÚCI SA MORÁLNYCH NORIEM ŠŤASTNEJŠÍ? ARE PEOPLE CONFORMING TO MORAL NORMS HAPPIER?

Zuzana HOSPODÁROVÁ, Peter BABINČÁK

Inštitút psychológie FF PU

Abstrakt

Cieľom tohto výskumu bolo preskúmať existenciu vzťahu medzi šťastím a dvoma aspektami morálnych noriem - dodržiavaním morálnych noriem a internalizáciou noriem. Zároveň boli overované rodové a svetonázorové rozdiely v sledovaných ukazovateľoch. Výskumu sa zúčastnilo 60 študentov Prešovskej univerzity. Na zber údajov boli použité 2 nástroje, autorská metodika na meranie dodržiavania a internalizácie morálnych noriem a Subjektívna škála šťastia. Súvislosť medzi dodržiavaním morálnych noriem a šťastím a tiež medzi internalizáciou/personalizáciou normy a šťastím nebola zaznamenaná. Vyskytovali sa skôr paradoxné zistenia. Jedinci, ktorí porušovali morálne normy v oblasti Kradnutia a Alkoholu/drog skórovali v premennej šťastia vyššie a respondenti boli tým šťastnejší, čím menej mali internalizované spomenuté normy. Len minimálne rozdiely boli zaznamenané pri porovnávaní hodnôt šťastia, dodržiavania noriem a personalizácie noriem vo vzťahu k rodu a svetonázoru. Za prínos výskumu možno považovať pokus o konštrukciu škály na meranie dodržiavania a internalizácie noriem a overenie jej reliability.

Kľúčové slová

šťastie, morálne normy, internalizácia noriem

Štúdia bola podporená grantom VEGA č. 1/0759/10

TEORETICKÉ VÝCHODISKÁ

Už od čias antických filozofov sa ľudia zaoberali otázkou, čo je šťastie, ako ho môžeme dosiahnuť a koho môžeme považovať za šťastného človeka. Samotný Aristoteles tvrdil, že cieľom každého človeka je žiť šťastný život. A za šťastného považoval toho, kto žije dobre a orientuje sa na dobro, toho kto žije morálne (Paprotny, 2005). Tieto otázky sa preniesli až do súčasnosti, kedy spadajú pod záujem odborníkov z oblasti sociálnych vied.

V tomto výskume vychádzame z predpokladu a výskumu autorov Jamesa a Chymisa (2004), podľa ktorého sú morálni ľudia šťastnejší ako tí, ktorí morálni nie sú. Pod morálkou rozumieme súbor princípov posudzovaných z hľadiska dobra a zla. Ide o pravidlá spoločnosti, morálny kódex, ktorý môže byť vnímaný z dvoch pohľadov: a) ako vonkajšie princípy vyžadované spoločnosťou, alebo b) ako vnútorná viera presvedčení (Hartl, & Hartlová, 2004). Ak berieme do úvahy prvý pohľad, morálka ako podriaďovanie sa normám vyžadovaných spoločnosťou, hovoríme o konformite. Konformita znamená správanie sa v zhode s normami skupiny, čo zabezpečuje napredovanie k cieľom skupiny. Skupinové normy kontrolujú hlavne postoje a správanie prejavované v rámci skupinových interakcií a toho čo sa týka záujmov skupiny. Za konformné správanie sú členovia skupiny odmeňovaní prejavmi súhlasu a uznania. No naopak za porušovanie noriem sú trestaní rôznymi spôsobmi od psychických slovných útokov až po fyzické napadnutia (Nákonečný, 2009). Z nasledovného vyplýva dodržiavanie noriem v dôsledku vonkajších tlakov, čo môže byť kritizované ako zjednodušený behaviorálny náhľad na morálku ako na povrchné dodržiavanie noriem.

Morálka ako vnútorná viera presvedčení je vyjadrená internalizáciou noriem a intrinsickou motiváciou. Internalizácia je jedným z dôležitých pojmov vysvetľujúcich vplyv noriem na prejavované správanie. Ide o zvnútornenie normy, o bezvýhradné prijatie danej normy jednotlivcom, jej akceptáciu, osobný súhlas s týmto pravidlom a z toho vyplývajúci predpoklad správania sa na základe jej dodržiavania vychádzajúci z vnútornej kontroly jedinca, čo znamená bez nátlaku okolia (Grolnick, Deci, & Ryan, 1997). Komplexné rozpracovanie problematiky internalizácie prinášajú Deci a Ryan v Sebadeterminačnej teórii. Jej základnou myšlienkou je tendencia človeka prijať normy spoločnosti za svoje, čím dochádza k prechodu od vonkajšej kontroly k vnútornej. Čím viac má jedinec dané pravidlo zvnútornené tým je väčšia pravdepodobnosť, že sa ním bude riadiť a svoje správanie bude považovať za slobodné. Súčasťou teórie je rozlišovanie dvoch základných druhov motivácie a to extrinsickej a intrinsickej (Grolnick, Deci, & Ryan, 1997).

- a) Extrinsická (extrinsic) motivácia, alebo inak zvonku motivované správanie vysvetľuje správanie jedinca na základe vonkajšieho motívu, akým môže byť v rámci dodržiavania pravidiel napríklad snaha vyhnúť sa trestu, alebo získať uznanie a pochvalu.
- b) Intrinsická (intrinsic) motivácia, vyjadruje správanie, ktoré je motivované samo o sebe, keď už len samotné riadenie sa internalizovanými pravidlami prináša človeku radosť a uspokojenie. Nie je tu potrebná vonkajšia kontrola, jedinec pravidlá dodržiava, pretože ich dodržiavať chce.

V niektorých prípadoch dochádza k internalizácii iných noriem, ako sú všeobecne uznávané normy spoločnosti. Dochádza k porušovaniu morálnych noriem a napriek tomu si jedinci dokážu udržať pozitívny sebaobraz. Túto myšlienku vyjadruje Teória ohniska autorov Cialdini, Reno a Kallgren (1990) a Teória kognitívnych reprezentácií noriem a model diferenciacie sociálnych a personálnych noriem (IDP model) (Lovaš, 2000). V rámci Teórie ohniska (Cialdini, Reno & Kallgren, 1990) je podstatou rozlišovanie dvoch typov noriem: injunktívnej a deskriptívnej normy. Porušenie normy je v tomto prípade zdôvodňované tým, že ak jedinec poruší spoločenskú normu, je to preto, že dodržiava nejakú inú, ktorá s ňou nie je totožná a práve tou je deskriptívna norma.

- a) Injunktívna norma je všeobecnou spoločenskou normou, ktorá udáva, čo je správne a čo nie, ako sa má jedinec správať v rámci skupiny do ktorej patrí. Sú to pravidlá daného spoločenstva, ktorých porušenie je sankcionované a tým dochádza k vonkajšiemu vynúteniu vhodného správania. Ide o tradičné chápanie normy v zmysle sociálnych noriem.
- b) Deskriptívne normy obsahujú informáciu o tom ako sa väčšina ľudí v určitej situácii správa. Aká je spoločensky sa najčastejšie prejavujúca forma správania, ktorá je nie vždy v súlade s injunktívnou normou, a teda s všeobecným pravidlom. Hovorí o tom čo je v skutočnosti bežné robiť, nie čo by sa správne malo. Aj porušenie tohto typu normy môže priniesť sankcie vo forme neformálneho trestu zo strany väčšiny, ktorá sa deskriptívnou normou riadi.

Správanie jednotlivca je vysvetľované na základe aktivácie jedného typu normy, či už ide o injunktívnu, alebo deskriptívnu normu. Ak je aktivovaná injunktívna norma dochádza k spoločensky akceptovanému správaniu na základe všeobecných noriem. No ak sú tieto normy porušované je to v dôsledku toho, že došlo k aktivácii deskriptívnej normy a jedinec sa

nespráva tak, ako by sa mal, ale správa sa tak, ako to robí väčšina, čo môže byť v rozpore so všeobecnými zásadami (Cialdini, Reno & Kallgren, 1990).

Teória kognitívnych reprezentácií noriem a model diferenciacie sociálnych a personálnych noriem (IDP model), ktorej autorom je Lovaš (2000), predpokladá, že v kognitívnom aparáte človeka sú normy reprezentované na viacerých úrovniach. Základom je rozlíšenie noriem na deskriptívne a injunktívne (ich charakteristiky už boli popísané v Teórií ohniska), ktoré sú označované spoločne ako sociálne normy a novým prvkom v tejto teórii je pridanie personálnych noriem. Personálne normy reprezentujú pravidlo, ktoré si jednotlivec vytvorí pre seba a rešpektuje ho. Ide o normy, ktoré jedinec dodržiava pretože ho k tomu vedie vnútorná motivácia, dodržiava ich, pretože ich dodržiavať chce a nie preto, že je k tomu nútený spoločnosťou. Pritom táto personálna norma môže byť totožná s injunktívnou normou („ako to má byť“), ak jedinec prijal oficiálnu normu za svoju; s deskriptívnou normou („tak sa to robí“), ak si znútornil pravidlo na základe toho, ako sa správajú ostatní; alebo je to úplne samostatné pravidlo, ktorým sa jedinec riadi, pričom je odlišné od oboch typov sociálnych noriem. Z nasledovného vyplýva, že ak jedinec poruší všeobecne spoločensky uznávanú normu a zároveň poruší aj pravidlo, ktorým sa riadi väčšina, je to pravdepodobne spôsobené tým, že sa pridrižiava svojej osobnej normy, ktorá je odlišná od oboch predchádzajúcich (Lovaš, 2000).

Je otázne, či väčšie uspokojenie a šťastie prináša jedincovi dodržanie vlastnej zásady, ku ktorej je motivovaný vnútorne, alebo dodržanie normy spoločnosti, ak je tá od nej odlišná? Podľa niektorých výskumov je vnútorne motivované správanie základom šťastia, čiže je dôležitejšie ako zvonku kontrolované správanie (Blais, Boucher, Sabourin, & Vallerand, 1990, Ryan, & Deci, 2000). Ak je jedinec k dodržiavaniu noriem motivovaný vnútorne a nie na základe vonkajšieho tlaku, deje sa tak vplyvom uspokojovania základných psychologických potrieb, a to má pozitívny efekt na subjektívnu pohodu. Čiže jedinci, ktorí dodržiavajú normy, sú šťastní v prípade, ak ide o normy nimi znútornené, teda dodržiavané z ich vlastnej vôle. Iný názor (Diener, 1997) poukazuje na to, že samostatná voľba jedinca mu nemusí priniesť šťastie, ak nie je v súlade s normami spoločnosti. Ľudia môžu občas chcieť veci, ktoré nie sú správne, a preto toto ich samostatné rozhodnutie ich nespraví šťastnými. Podľa Dienera (1997) je dobrý život ovplyvnený normami založenými na náboženskom, alebo filozofickom systéme, čo znamená, že dobrý život žije ten, kto pomáha iným a vykonáva aj ďalšie skutky hodnotené spoločnosťou, ktorej je súčasťou ako správne.

Bandura a kol. (1996) predpokladajú, že človek môže porušiť normy bez toho aby došlo k zníženiu jeho sebahodnotenia. Dochádza k tomu vtedy ak má na svoje správanie vhodné ospravedlnenie, aby sa sám necítil nemorálne. Bandura popisuje niekoľko ospravedlnení ktorými ľudia zvyknú zdôvodňovať svoje nemorálne správanie. Napríklad:

- a) morálne ospravedlnenia - správanie je osobne aj sociálne akceptovateľné ak poukazuje na morálny alebo sociálny cieľ, čiže aj agresívne správanie je ospravedlniteľné v prípade ochrany cti a reputácie (Môžeš niekoho zbiť ak ohovára tvojich známych);
- b) zjemňujúce pomenovania - rozdielne pomenovanie tej istej situácie spôsobuje jej odlišné ponímanie (Udrieť niekoho znamenalo iba žartovanie);
- c) porovnávanie - porovnanie danej situácie s oveľa zraňujúcejšou udalosťou, ktorá priniesla negatívnejšie dôsledky (Ukradnúť malú sumu peňazí je nič v porovnaní s veľkými lúpežami).

Dôležité je spomenúť aj prácu Veenhovena (2003), ktorá sa zaoberá problematikou šťastia. Poukazuje na hedonizmus, ktorý je charakterizovaný ako spôsob života vyznačujúci sa hromadením príjemného a odvahou rušiť pravidlá. Tento na jednej strane prináša potešenie, ale z dlhodobého hľadiska môže šťastie aj znižovať. Paradoxom je, že práve hedonizmus ako štýl života smerujúci k potešeniu vedie k nešťastiu. Vysvetlení je niekoľko. Jedným z nich je to, že človek je zameraný iba na vlastné potešenia, čo môže ničiť sociálne putá, zabúda na ostatných a stáva sa menej citlivý voči potrebám druhých, čo postupne smeruje k morálnemu úpadku a sociálnej izolácii. Hedonizmus je spájaný aj s riskantným experimentovaním, môže smerovať k závislostiam na alkohole a drogách. Navyknutie si na určitú látku smeruje k neustálemu zvyšovaniu stimulácie, čo postupne vedie k sebadeštrukcii, strate kontroly nad realitou, zníženej stresovej tolerancie a náchylnosti k anxiете. A v neposlednom rade ide aj o vyčerpávanie prírodných zdrojov, čo má negatívne následky na okolie. Z nasledovného vyplýva, že to čo prináša človeku potešenie a robí ho šťastným nemusí byť vždy v súlade s tým, čo je vo všeobecnosti považované za správne. V niektorých prípadoch tak takéto správanie síce šťastie vyvolá, no z dlhodobého hľadiska môže niekedy dochádzať aj k jeho redukcii.

VPLYV RODU NA DOSAHOVANÉ HODNOTY ŠŤASTIA A DODRŽIAVANIE NORIEM

Rod, aj keď je obsiahnutý vo väčšine výskumov zaoberajúcich sa šťastím, nie je premennou, ktorá by vo veľkej miere prispievala k vysvetleniu jeho variability. Výskumy sa odlišujú vo výsledkoch toho, či práve táto premenná má vplyv na šťastie. Viacerí autori uvádzajú žiadne, poprípade veľmi malé rozdiely v prospech vyššej spokojnosti so životom u žien (Cummins, 2003). Lyubomirsky a Tkach (2006) tak isto nezaznamenali žiadne rozdiely v hodnotách šťastia u mužov a žien. Odlišné výsledky priniesli Haller a Hadler (2006), ktorí rodové rozdiely zaznamenali. Podľa týchto sú ženy šťastnejšie ako muži. K rovnakým výsledkom dospeli aj James a Chymis (2004), tak isto z ich výsledkov vyplýva, že ženy dosahujú vyššie hodnoty šťastia. Z tohto istého výskumu vyplýva, že ženy sú etickejšie ako muži.

VPLYV NÁBOŽENSKÉHO SVETONÁZORU NA DOSAHOVANÉ HODNOTY ŠŤASTIA A DODRŽIAVANIE NORIEM

Viaceré výskumy poukazujú na to, že veriaci ľudia dosahujú vyššie hodnoty šťastia ako neveriaci (Lyubomirsky, & Tkach, 2006; Haller, & Hadler, 2006). Za morálnejších sa tak isto považujú viac veriaci ako neveriaci. Títo sú menej náchylní k závislostiam na alkohole a drogách a vyskytuje sa u nich vo väčšej miere pomáhajúce správanie (Batson et al, in Stríženec, 2001). Vo väčšine prípadov zaoberajúcich sa vplyvom náboženstva na šťastie, alebo dodržiavanie noriem, kde sú výsledky v prospech veriacich je kritériom pre posúdenie viery návštevnosť bohoslužieb a častosť modlitieb. Práve preto sme v našom výskume rozdelili ľudí z hľadiska viery na neveriacich, veriacich praktizujúcich náboženské rituály (návšteva bohoslužieb, atď.) a veriacich bez praktizovania náboženských rituálov.

Cieľom nášho výskumu bolo zistiť, či existuje vzťah medzi šťastím a dvoma aspektami morálnych noriem - dodržiavaním morálnych noriem a internalizáciou noriem. Zároveň sme

overovali rodové rozdiely v sledovaných ukazovateľoch a rozdiely súvisiace so svetonázorovým presvedčením jednotlivca.

METÓDA

Do výskumnej vzorky bolo zaradených 60 študentov a študentiek Prešovskej univerzity s priemerným vekom 21,7r., 32 z nich tvorili ženy a 28 bolo mužov. Pri vyhodnotení sme zohľadňovali vierovyznanie respondentov, pričom boli zaradení do 3 kategórií: neveriaci (n=3), praktizujúci cirkevné rituály (n=29) a nepraktizujúci cirkevné rituály (n=28) s porovnateľným pomerom zaradenia do kategórií v skupine mužov i žien.

Na zber údajov boli použité 2 nástroje, autorská metodika na meranie dodržiavania a internalizácie morálnych noriem a Subjektívna škála šťastia.

Subjektívna škála šťastia (Subjective Happiness Scale; Lyubomirsky, & Lepper, 1999) je krátka škála merajúca subjektívne vnímané šťastie osoby. Obsahuje 4 položky so 7-stupňovou odpoveďovou škálou. Príklad položky: V porovnaní s väčšinou svojich rovesníkov sa považujem za... (1-menej šťastného – 7 viac šťastného). Vnútna konzistencia škály na výskumnej vzorke bola vyhovujúca ($\alpha = 0,82$), autori metodiky a ďalšie výskumy demonštrujú excelentné psychometrické parametre tohto nástroja (Lyubomirsky, & Lepper, 1999, Swami, 2007, Vera-Villarreal, Celis-Atenas, & Cordova-Rubio, 2011, Mattei, & Schaefer, 2004).

Škála morálnych noriem je autorskou metodikou na meranie dvoch aspektov morálnych noriem – dodržiavania morálnych noriem a internalizácie morálnych noriem. Vychádza z IDP modelu deliaceho sociálne normy na injunktívne, deskriptívne a personálne a je inšpirovaná Lovašovým (2000) meracím nástrojom, ktorý sa o uvedený model opiera. Predvýskumom na vzorke 30 respondentov bolo vybraných 7 najfrekvencovanejších morálnych noriem relevantných pre výskumný súbor (neklamať, nekradnúť, správať sa prosociálne, mať úctu k starším, nebyť agresívny, mať úctu k prírode a životnému prostrediu, nepiť alkohol a nebrať drogy). Každá z noriem bola meraná viacerými položkami, dokopy nástroj obsahuje dve sady po 34 položiek. Obe sady sa týkajú tých istých morálnych noriem, pričom v prvej sade sú položky zamerané na personálnu normu respondentov. Zisťujú, do akej miery vedie respondenta k ich dodržiavaniu vnútorná motivácia, či sú dané norma pre respondenta i normami personálnymi, a teda do akej miery sú internalizované. Respondenti boli informovaní, že sa jedná o preferenciu noriem bez ohľadu na skutočné správanie. Druhá sada položiek je zameraná na reálne dodržiavanie týchto noriem. Príklad formulácie položiek prvej a druhej sady otázok: 1) Myslíš si, že ty osobne máš aspoň v niektorých prípadoch právo... ...podvádzať pri skúškach, pomáhať si rôznymi nedovolenými pomôckami, alebo opisovať od iných?; 2) Ak sa zamyslíš nad svojim správaním, ako často... ...podvádzaš pri skúškach, pomáhaš si rôznymi nedovolenými pomôckami, alebo opisuješ od iných? 7-bodpová odpoveďová škála zisťovala v prvej sade otázok mieru súhlasu s položkou, v druhej sade otázok frekvenciu výskytu popísaného správania. Hodnoty reliability dvoch škál a ich subškál sú uvedené v tabuľke 1. Z dôvodu zvýšenia reliability subškál boli pri vyhodnotení vymazané 4 položky.

Tabuľka 1 Reliabilita škály morálnych noriem

Personálna norma – internalizácia morálnych noriem	Reliabilita (Cronbach alpha)	Dodržiavanie morálnych noriem	Reliabilita (Cronbach alpha)
Klamanie	0,56	Klamanie	0,67
Kradnutie	0,69	Kradnutie	0,73
Prosociálne správanie	0,70	Prosociálne správanie	0,55
Úcta k starším	0,81	Úcta k starším	0,73
Agresívne správanie	0,63	Agresívne správanie	0,60
Úcta k prírode	0,58	Úcta k prírode	0,58
Alkohol a drogy	0,71	Alkohol a drogy	0,68
Celkové skóre	0,85	Celkové skóre	0,76

Korelačné koeficienty medzi korešpondujúcimi subškálami internalizácie a dodržiavania noriem boli štatisticky významné, na úrovni stredne silných až silných korelačných vzťahov (r od 0,33 do 0,66), čo potvrdzuje, že merajú obsahovo podobné avšak nie totožné konštrukty.

VÝSLEDKY

Pre vyhodnotenie boli použité priemerné hodnoty jednotlivých škál a subškál meracích nástrojov. Z hľadiska nepriaznivých hodnôt zošikmenia pre subškálu personálnych noriem Úcta k prírode a subškály dodržiavania noriem Klamanie a Kradnutie boli pre tieto subškály použité neparametrické štatistiky.

V tabuľke 2 sú uvedené korelácie medzi hodnotami šťastia a personálnou normou jednotlivca. Stredne silný vzťah (podľa Cohenovho kritéria $r > 0,3$) bol preukázaný na dvoch subškálach nástroja – Klamanie a Alkohol a drogy. Stúpajúce hodnoty šťastia súvisia s nižšou internalizáciou noriem v týchto oblastiach.

Tabuľka 2 Testovanie vzťahu medzi personálnou normou a hodnotami šťastia

Personálna norma – internalizácia morálnych noriem	Subjektívna škála šťastia – $r(R)$	Sig.
Klamanie	-0,328	0,011
Kradnutie	-0,247	0,057
Prosociálne správanie	-0,023	0,862
Úcta k starším	0,010	0,942
Agresívne správanie	-0,093	0,478
Úcta k prírode	(-0,059)	0,655
Alkohol a drogy	-0,305	0,018
Celkové skóre	-0,247	0,057

Tabuľka 3 obsahuje korelácie medzi dodržiavaním morálnych noriem a hodnotami šťastia. Štatisticky významné súvislosti na úrovni stredne silných vzťahov boli preukázané na

subškálach Kradnutie a Alkohol a drogy. So stúpajúcimi hodnotami šťastia klesá dodržiavanie morálnych noriem relevantných pre uvedené subškály.

Tabuľka 3 Testovanie vzťahu medzi dodržiavaním noriem a hodnotami šťastia

Dodržiavanie morálnych noriem	Subjektívna škála šťastia – r(R)	Sig.
Klamanie	(-0,194)	0,138
Kradnutie	(-0,362)	0,004
Prosociálne správanie	0,058	0,661
Úcta k starším	0,091	0,487
Agresívne správanie	0,017	0,895
Úcta k prírode	0,144	0,274
Alkohol a drogy	-0,465	0,000
Celkové skóre	-0,228	0,080

Rodové rozdiely v hodnotách šťastia neboli zaznamenané, mierne vyššie hodnoty vykazovala skupina mužov, avšak rozdiel bol štatisticky nevýznamný. V celkovom skóre personálnej normy resp. dodržiavania noriem taktiež neboli rozdiely signifikantné, z hľadiska štatistickej významnosti boli potvrdené nižšie skóre internalizácie morálnych noriem u mužov v subškálach Krádež, Agresívne správanie a Úcta k prírode. V prípade dodržiavania morálnych noriem muži skórujú nižšie oproti ženám v subškálach Krádež a Alkohol a drogy.

Tabuľka 4 Rodové rozdiely v sledovaných ukazovateľoch

	Priemer-muži (N=28)	Priemer-ženy (N=32)	t-test (U-test)	Sig.
Šťastie	5,46	5,05	1,67	0,100
Personálna norma				
Klamanie	2,91	3,01	-0,51	0,613
Kradnutie	3,45	3,97	-2,83	0,006
Prosociálne správanie	3,34	3,23	0,47	0,643
Úcta k starším	3,52	3,34	0,58	0,563
Agresívne správanie	3,48	4,06	-3,28	0,002
Úcta k prírode	4,19	4,65	(299,0)	0,021
Alkohol a drogy	3,05	3,32	-1,18	0,244
Celkové skóre	3,36	3,59	-1,74	0,088
Dodržiavanie noriem				
Klamanie	3,58	3,77	(377,5)	0,292
Kradnutie	4,02	4,35	(334,5)	0,091
Prosociálne správanie	3,66	3,56	0,78	0,441
Úcta k starším	3,88	3,73	0,69	0,491
Agresívne správanie	4,07	4,25	-1,15	0,256
Úcta k prírode	4,09	4,05	0,21	0,834
Alkohol a drogy	3,64	4,05	-2,39	0,020
Celkové skóre	3,83	3,98	-1,75	0,085

Z hľadiska svetonázoru neboli zaznamenané žiadne štatistické rozdiely medzi skupinou praktizujúcich a nepraktizujúcich veriacich s výnimkou subškály Alkohol a drogy pri internalizácii i dodržiavaní noriem v prospech vyšších hodnôt dodržiavania i internalizácie tejto normy v skupine praktizujúcich veriacich.

Tabuľka 5 Rozdiely v sledovaných ukazovateľoch v závislosti od svetonázoru

	Priemer- praktizujúci veriaci (N=29)	Priemer- nepraktizujúci veriaci (N=28)	t-test (U-test)	Sig.
Šťastie	5,07	5,38	-1,21	0,231
Personálna norma				
Klamanie	3,15	2,92	1,18	0,242
Kradnutie	3,67	3,81	-0,69	0,492
Prosociálne správanie	3,28	3,30	-0,09	0,922
Úcta k starším	3,59	3,38	0,69	0,488
Agresívne správanie	3,88	3,73	0,73	0,469
Úcta k prírode	4,47	4,49	(374,5)	0,597
Alkohol a drogy	3,50	2,96	2,58	0,013
Celkové skóre	3,58	3,45	0,98	0,331
Dodržiavanie noriem				
Klamanie	3,71	3,66	(344,5)	0,323
Kradnutie	4,26	4,13	(374,5)	0,613
Prosociálne správanie	3,59	3,67	-0,47	0,640
Úcta k starším	3,76	3,86	-0,43	0,669
Agresívne správanie	4,25	4,10	0,92	0,363
Úcta k prírode	4,02	4,16	-0,72	0,476
Alkohol a drogy	4,09	3,67	2,53	0,014
Celkové skóre	3,96	3,87	0,99	0,325

DISKUSIA

Základným cieľom výskumnej štúdie bolo overiť vzťahy medzi dvoma aspektami morálnych noriem - dodržiavaním morálnych noriem a internalizáciou morálnych noriem – a šťastím. Pridruženým cieľom bolo overiť, ako tieto konštrukty ovplyvňujú faktory rodu a náboženského svetonázoru. Vzhľadom k absencii zaužívanej metodiky týkajúcej sa morálnych noriem pre takto stanovený problém sme vytvorili autorskú metodiku Škála morálnych noriem. Jedná sa o jej prvé použitie, preto je potrebné výsledky štúdie považovať za predbežné. Ďalšie použitia metodiky a komplexnejšie overenie jej psychometrických parametrov môže podporiť ciele a výsledky tejto štúdie.

Formulácie hypotéz o súvislosti šťastia a aspektov morálnych noriem súvisia s výskumom Jamesa a Chymisa (2004), podľa ktorého sú etickí ľudia šťastnejší ako tí, ktorí etickí nie sú. Pre oblasť dodržiavania morálnych noriem a ich súvislosť so šťastím sme nezaznamenali žiadne výsledky, ktoré by podporili vzťah šťastia a dodržiavania noriem, ba dokonca niektoré výsledky sú skôr paradoxné. Jedinci, ktorí porušovali morálne normy

v oblasti Kradnutia a Alkoholu/drog skórovali v premennej šťastia vyššie. Interpretáciu v podobe vysvetlenia vyšších hodnôt šťastia na základe materiálneho prospechu a fyzického pôžitku nemožno považovať za postačujúcu. Vzhľadom k tomu, že popri vnútornej kontrole správania ako také regulujú viaceré faktory na strane sociálneho prostredia, výchovy a pod., výstižnejšou pre vnútornú reguláciu správania na základe morálnych noriem sa zdala byť miera internalizácie normy. Podľa Deciho a Ryana (2000), ak je jedinec k dodržiavaniu noriem motivovaný vnútorne a nie na základe vonkajšieho tlaku, teda má normu internalizovanú, má to pozitívny efekt na subjektívnu pohodu. Tak isto Lovaš (2000) hovorí o personálnych normách, ktorých podstatou je taktiež vnútorná motivácia, ktorá vedie jedinca k ich dodržiavaniu a tak už toto samotné dodržiavanie normy prináša uspokojenie. V prípade dodržania internalizovaného pravidla dochádza k satisfakcii, podpore pozitívneho sebaobrazu a sebahodnotenia. Porušenie prináša negatívne sebahodnotenie a pocit viny. V predloženom výskume bol predpokladaný pozitívny vzťah medzi personalizáciou normy a subjektívne vnímaným šťastím. Výsledky v súlade s touto hypotézou sme nezaznamenali. Znova boli zaznamenané paradoxné zistenia korelácie šťastia so subškálami Klamanie a Alkohol/drogy, kde boli respondenti tým šťastnejší, čím menej mali internalizované spomenuté normy. Hypotézy o vzťahu medzi dodržiavaním morálnych noriem a šťastím a internalizovaním normy a šťastím teda nemôžeme potvrdiť.

Pre oblasť rodových rozdielov v šťastí možno v literatúre nájsť rôznorodé zistenia. Cummins (2003) nepredpokladá rozdiely v spokojnosti so životom u mužov a žien. Tak isto Lyubomirsky a Tkach (2006) nezistili, existujúce rozdiely medzi mužmi a ženami v šťastí. Odlišné výsledky priniesli Haller a Hadler (2006), ktorí rodové rozdiely zaznamenali. Podľa týchto autorov sú ženy šťastnejšie ako muži, podobne to potvrdzujú výsledky výskumu Jamesa a Chymisa (2004). Z tohto istého výskumu vyplýva, že muži sú menej etickí ako ženy. Analýza zozbieraných údajov poukazuje na absenciu rodových rozdielov v sledovaných ukazovateľoch. V hodnotách šťastia i celkovom skóre internalizácie či dodržiavania noriem neboli zaznamenané štatisticky potvrdené rozdiely. Na úrovni subškál muži častejšie porušujú normy v subškále Alkohol a drogy a získali nižšie skóre v internalizácii noriem v subškálach Kradnutie, Agresívne správanie a Úcta k prírode. Takéto rozdiely (s výnimkou Úcty k prírode) boli očakávateľné vzhľadom k rodovým stereotypom zdieľaným v našej kultúre. Viac prekvapivá bola absencia rozdielov v takých typoch noriem akými sú napríklad normy Prosociálneho správania, kde bola očakávaná vyššia miera internalizácie i dodržiavania takýchto noriem u žien (pozri napr. Barry et al., 2008).

Z hľadiska svetonázoru sme kvôli veľkosti podskupín porovnávali len praktizujúcich a nepraktizujúcich veriacich. Viaceré výskumy poukazujú na to, že veriaci ľudia dosahujú vyššie hodnoty šťastia ako neveriaci (Lyubomirsky, & Tkach, 2006). Podľa Hallera a Hadlera (2006) ľudia, ktorí pravidelne navštevujú bohoslužby sú šťastnejší ako tí, ktorí tieto rituály viery praktizujú zriedkakedy, alebo nikdy. Za morálnejších sa tak isto považujú viac veriaci ako neveriaci (Stríženec, 2001). Jedinci, ktorí pravidelne prezentujú náboženské správanie, ako sú modlitby a návšteva kostola, vykazujú v nižšej miere maladaptívne správanie, akým je alkoholová a drogová závislosť (Batson et al., in Lyubomirsky, & Tkach, 2006). Zozbierané údaje rozdiely medzi porovnávanými skupinami v sledovaných ukazovateľoch nenaznačujú. Signifikantný rozdiel bol zaznamenaný len na subškále Alkohol a drogy. Nepraktizujúci veriaci častejšie porušujú normy v oblasti konzumácie alkoholu a drog a túto normu majú menej internalizovanú. Znovu sme očakávali viac rozdielov z dôvodu toho, že normatívna regulácia správania je v náboženskom vierovyznaní výrazne prítomná a u praktizujúcich veriacich by

bolo možné očakávať výraznejšie hodnoty internalizácie vybraných noriem a ich menej časté porušovanie.

Z obmedzení výskumu možno spomenúť charakteristiky vzorky a neoverené vlastnosti meracieho nástroja z hľadiska validity. Výskumu sa zúčastnili vysokoškoláci, ktorí predstavujú určitú subkultúru v spoločnosti, kde vnímanie a dodržiavanie noriem býva poznačené adolescentným moratóriom. Použitý nástroj bol vytvorený „na mieru“ výskumnej situácii. Získané výsledky neumožňujú činiť spoľahlivé závery týkajúce sa validity metodiky, z hľadiska reliability je možno považovať metodiku po malých úpravách za vhodnú pre ďalšie použitie.

ZÁVER

Väčšinu predpokladov autorov tejto štúdie výskum nepotvrdil. Nepreukázal sa jednoznačný súvis medzi šťastím a dodržiavaním noriem, ani medzi šťastím a internalizáciou noriem, skôr boli prítomné paradoxné zistenia. Podobne sme zaznamenali len niekoľko málo rozdielov medzi skupinami tvorenými na základe rodu alebo náboženského svetonázoru. Nedostatok v kongruencii medzi predpokladmi, teóriou a výsledkami vyvažuje benefit v podobe prvej skúsenosti s tvorbou metodiky takéhoto charakteru. Po určitých úpravách by autorská metodika mohla poslúžiť na meranie dodržiavania a internalizácie noriem s potenciálom využitia v oblasti psychológie morálky.

POUŽITÁ LITERATÚRA

Bandura, A., Barbaranelli, C., Caprara, C.B., Pastorelli, C. (1996). Mechanism of Moral Disengagement in the Exercise of Moral Agency. *Journal of Personality and Social Psychology*, 71, 364-374.

Barry, C. M., Padilla-Walker, L. M., Madsen, S. D., & Nelson, L. J. (2008). The impact of maternal relationship quality on emerging adults' prosocial tendencies: Indirect effects via regulation of prosocial values. *Journal of Youth and Adolescence*, 37, 581-591.

Blais, M.R., Boucher, C., Sabourin, S., Vallerand, R.J. (1990). Toward a Motivational Model of Couple Happiness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59, 1021-1031.

Cialdini, R.B., Reno, R.R., Kallgren, C.A. (1990). A Focus Theory of Normative Conduct: Recycling the Concept of Norms to Reduce Littering in Public Places. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58, 1015-1026.

Grolnick, W.S., Deci, E.L., Ryan, M. (1997). Internalization within the Family: The Self-Determination Theory Perspective. Retrieved February 1, 2011, from http://prodigal.psych.rochester.edu/SDT/documents/1997_GrolnickDeciRyan.pdf

Haller, M., Hadler, M. (2006). How social relations and structures can produce happiness and unhappiness: an international comparative analysis. *Social Indicators Research*, 75, 169-216.

Hartl, P., Hartlová, H. (2004). *Psychologický slovník*. Praha: Portál.

James, H.S., Chymis, A.G. (2004). Are Happy people Ethical People? Evidence from North America and Europe. Retrieved November 30, 2010, from <http://129.3.20.41/eps/mic/papers/0303/0303004.pdf>

Lovaš, L. (2000). *Sociálne normy a spravodlivosť v sociálnej psychológii*. Košice: UPJŠ.

- Lyubomirsky, S., & Lepper, H.S. (1999). A measure of subjective happiness: Preliminary reliability and construct validation. *SOCIAL INDICATORS RESEARCH*, 46 (2), 137-155.
- Lyubomirsky, S., Tkach, CH. (2006). How do people pursue happiness?: Relating personality, hapiness-increasing strategies, and well-being. *Journal of Happiness Studies*, 7, 183-225.
- Mattei, D., & Schaefer, C.E. (2004). An investigation of validity of the Subjective Happiness Scale. *PSYCHOLOGICAL REPORTS*, 94 (1), 288-290.
- Nákonečný, M.(2009). *Sociální Psychologie*. Praha: Academia.
- Paprotny, T. (2005). *Stručné dejiny antické filozofie*. Praha: Portál.
- Ryan, R.M., Deci, E.L. (2000). Self-Determination Theory and the Facilitation of Intinsic Motivation, Social Development, and Well-Being. *American Psychologist*, 55, 68-78.
- Stríženec, M. (2001). *Súčasná psychológia náboženstva*. Bratislava: IRIS.
- Swami, V. (2007). Translation and Validation of the Malay Subjective Happiness Scale. *Social Indicators Research*, 88, 347-353.
- Veenhoven, R. (2003). Hedonism and happiness. *Journal of Happiness Studies*, 4, 437-457.
- Vera-Villarroel, P., Celis-Atenas, K., & Cordova-Rubio, N. (2011). Evaluation of Happiness: Psychometric Analysis of the Subjective Happiness Scale in Chilean population. *TERAPIA PSICOLOGICA*, 29 (1), 127-133.

Abstract

The purpose of this research was to examine the existence of a relationship between happiness and two aspects of moral norms – conforming to moral norms and internalisation of norms. Simultaneously, gender and worldview differences in observed indices were verified. Sixty students of the University of Prešov participated in the research. Two instruments were used to collect data, the author’s methodology of conforming to and internalising moral norms and Subjective Scale of Happiness. The relation between conforming to moral norms and happiness and also between internalisation/personalisation of a norm and happiness was not recorded. Rather paradoxical findings were present. The individuals who broke moral norms in the domain of Stealing and Alcohol/Drugs scored higher in the happiness variable, and the less internalised the mentioned norms were in the respondents, the happier they were. There were only minimal differences recorded in comparing the values of happiness, conforming to norms and personalisation of norms in relation to gender and worldview. An attempt to construct a scale for measuring conforming to and internalisation of norms and verification of its reliability may be considered a contribution of this research.

Key words

happiness, conforming to moral norms, internalisation of norms